

R E C E N Z J E

Prawo Kanoniczne
58 (2015) nr 3

Paolo Gherri, *Introduzione al diritto amministrativo canonico. Fondamenti*, Giuffrè Editore, Milano 2015, ss. XVII + 319.

W życiu Kościoła katolickiego, podobnie jak w każdej społeczności ludzkiej, ważną rolę odgrywa administracja, stąd też w obszarze prawa kanonicznego obecne jest prawo administracyjne. Ta stosunkowo młoda gałąź prawa kanonicznego obejmuje zespół norm regulujących strukturę i działalność organów władzy publicznej. Przedmiotem tej regulacji jest określony, specyficzny rodzaj stosunków społecznych zachodzących między organami władzy wykonawczej (administracyjnej) a podlegającymi im jednostkami administrowanymi.

Normy kościelnego prawa administracyjnego nie są zawarte w jednym segmencie (odrębnej księdze) Kodeksu Prawa Kanonicznego, lecz pomieszczone są w różnych księgach kodeksowych (w szczególności w księgach I, II i V), a także w pozakodeksowych aktach prawnych Kościoła powszechnego (przede wszystkim w Konstytucji apostolskiej Jana Pawła II *Pastor bonus* z 28 czerwca 1988 roku) oraz w aktach prawnych poszczególnych Kościołów partykularnych.

Autor pracy, poświęconej wprowadzeniu do kanonicznego prawa administracyjnego, starannie wydanej przez znane wydawnictwo mediolańskie, Paolo Gherri (ur. 1964), jest wykładowcą teologii prawa kanonicznego i kanonicznego prawa administracyjnego w Instytucie Obojga Praw Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie; jest także redaktorem wydawanego przez wymienioną uczelnię periodyku *Apollinaris*.

Ukazując fundamenty kościelnego prawa administracyjnego, Autor wkracza w obszar teorii generalnej prawa kanonicznego, uwzględnia eklezjologię Soboru Watykańskiego II, posługuje się metodą odnoszenia się do konkretnego i historycznego doświadczenia eklezjalnego. Opiera się na obfitych źródłach (uchwały soborów powszechnych, nauczanie papieży, dokumenty Kurii Rzymskiej, dokumenty Synodu Biskupów, ustawodawstwo

włoskie; w wykazie źródeł nie podaje KPK). Bardzo szeroko nawiązuje do literatury przedmiotu.

Struktura książki obejmuje 7 rozdziałów poświęconych różnym kwestiom składającym się na całokształt „fundamentów” kanonicznego prawa administracyjnego.

W rozdziale I: *Giuridicità e Diritto* („Prawność” i Prawo), wprowadzającym, Gherri podejmuje refleksję na temat „prawności” samej w sobie i jej „wnętrza”, a więc prawa jako takiego. Pierwszy podrozdział (zatytułowany identycznie jak rozdział, co budzi zastrzeżenia) to rozważania w przedmiocie pojęcia prawa kościelnego, poprzedzone spojrzeniem na prawo w ogóle, oraz wskazanie funkcji prawa (z uwzględnieniem aspektu historycznego i społecznego). Podrozdział drugi jest poświęcony „prawności” jako kwalifikacji egzystencjalnej, trzeci zaś „prawności” i porządkom prawnym.

Rozdział II: *Identità e qualificazione del diritto canonico* (Tożsamość i kwalifikacja prawa kanonicznego) Autor rozpoczyna od kwestii tożsamości Kościoła, wychodząc z założenia, że dla poznania, czym jest prawo kanoniczne, należy koniecznie wyjść od pojęcia Kościoła jako „zbiorowości instytucjonalnej”. Gdy chodzi o tożsamość prawa kanonicznego i jego kolokację wśród środków służących realizacji misji konstytutywnej Kościoła, to wskazuje na tożsamość instytucjonalną kanonicznego porządku prawnego i jego gwarancje. W odniesieniu natomiast do kwalifikacji wspólnotowo-instytucjonalnej prawa kanonicznego sięga do teorii generalnej prawa, ukazując różnice między porządkiem prawnym kanonicznym a innymi (państwowymi) porządkami prawnymi. Mając zaś na uwadze prawo administracyjne, zwraca uwagę na relację zachodzącą między wymiarem publicznym (wspólnotowym) i prywatnym (indywidualnym) prawa kanonicznego.

W rozdziale III: *Diritto canonico e prospettiva istituzionale-personalistica* (Prawo kanoniczne i perspektywa instytucjonalno-personalistyczna) P. Gherri omawia elementy konstytutywne prawa kanonicznego (misja Kościoła, Kościół Ludem Bożym, społecznością lub/i wspólnotą, Kościół „społecznością?”), a następnie zatrzymuje się nad perspektywą instytucjonalno-personalistyczną porządku prawnego kanonicznego (nawiązując i tutaj szeroko do teorii generalnej prawa).

W rozdziale IV: *Chiesa, persone e diritti* (Kościół, osoba i prawa) profesor Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego porusza na wstępie takie kwestie, jak: Ewangelia i prawa, prawo kanoniczne i „prawa”, po czym kieruje swoją uwagę ku prawom osoby w Kościele oraz prawom fundamentalnym wiernych i ich ochronie kanonicznej. Na szczególną uwagę zasługuje ten

ostatni wątek, gdzie czytelnik zapoznaje się z ochroną generalną praw wiernych, ochroną przed aktem niegodziwym, ochroną sądową oraz ochroną podmiotów w Kościele (rekursy przeciwko dekretem administracyjnym).

Essenza ministeriale dell'ordinamento canonico (Istota posługiwania porządku kanonicznego) to tytuł rozdziału V książki. Odnosząc się do nauki Soboru Watykańskiego II Autor stwierdza, że podstawy kanonicznego prawa administracyjnego tkwią w pojęciu Kościoła ukazanego w Konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II, który to dokument stanowi klucz interpretacyjny KPK z 1983 roku. Kodeks uwzględnia potrójną posługę Kościoła (nauczania, uświęcania i pasterzowania) stanowiącą podstawę dla funkcjonowania całego Ludu Bożego; dzięki tej posłudze może on być nie tylko bytem numerycznym (skupiającym w sobie taką czy inną liczbę wyznawców), lecz rzeczywistością żywą i witalną. Koncentrując swoją uwagę na trzech zadaniach Kościoła (uwzględnionych w posoborowym KPK), Gherri ukazuje je w świetle doktryny soborowej i uznaje, że jest to niezbędne dla zrozumienia natury i znaczenia kanonicznego porządku prawnego zmodyfikowanego przez Vaticanum II. Owe trzy zadania Kościoła stanowią najmocniejsze jądro tegoż porządku, który – w znacznej mierze – w sposób specyficzny je konkretyzuje, znajdując w nich własny wymiar eklezjalny lub teologiczny. Zainicjowany przez Sobór proces rewizji nie dotyczył jedynie 2414 kanonów poprzedniego KPK, lecz całego prawa kanonicznego. Sobór, „zmieniając” pojęcie *societas* na *Populus Dei* interweniował bezpośrednio w odniesieniu do natury (jakość i podstawy) kościelnego porządku prawnego i zmienił w nim zarówno zasady konstytutywne, jak i założenia, a nie tylko niektóre konkretne normy. W posoborowej rewizji prawa kanonicznego należy dostrzec prawdziwą zmianę konstytucyjną („mutamento costituzionale”), zmianę skali wartości.

Wnikając bliżej w naturę i treść trzech zadań Kościoła i Ludu Bożego, Autor podkreśla udział tegoż Ludu w ich wykonywaniu; przypomina o powszechnym kapłaństwie wiernych świeckich, dotyka relacji hierarchia/duchowni – wierni świeccy. Nadmienia, że funkcję prawa kanonicznego można określić jako działanie instrumentu, który zabezpieczając i regulując pewne „napięcie” między Ludem Bożym i posługą pasterską biskupów, gwarantuje równowagę systemu. Znaczące jest ukazanie natury służebnej kanonicznego porządku prawnego, a także stwierdzenie, iż natura tegoż porządku, podobnie jak natura służebna działania Kościoła, pozwalają pełniej rozumieć szczególną relację, która łączy pasterzy Kościoła i Lud

Boży, stosownie do słów św. Pawła: „Niech więc uważają nas ludzie za sługi Chrystusa i za szafarzy tajemnic Bożych (1 Kor 4, 1).

Poświęcając następnie uwagę istocie administracyjnej prawa kanonicznego, Gherri zauważa, że wychodząc od podstaw, które wskazują wyraźnie na charakter służebny kanonicznego porządku prawnego w stosunku życia kościelnego, możliwe jest przyjęcie tezy, według której prawo kanoniczne generalnie jest w swojej istocie „prawem administracyjnym”, jako regulacja normatywna stosunków instytucjonalnych wewnątrz Kościoła, tj. stosunków, które zachodzą pomiędzy różnymi podmiotami hierarchicznymi (tak jednoosobowymi, jak i wieloosobowymi) a wiernymi, dla posługiwania którym podmioty te zostały ustanowione.

Poruszając z kolei kwestię dotyczącą posługi i władzy, Autor stwierdza, że z jednej strony pasterze Kościoła mają zadanie (obowiązek) wzywania ludzi do zbawienia poprzez głoszenie Ewangelii (*munus docendi*), a następnie prowadzenia ich ku urzeczywistnieniu w pełni kapłaństwa powszechnego, a więc uświęcenia (*munus sanctificandi*), z drugiej zaś ci sami pasterze powinni dysponować wszystkimi instrumentami duchowymi i materialnymi (ujętymi łącznie w znaczeniu *sacra potestas*) koniecznymi do osiągnięcia wyznaczonych im celów. Dodaje, że kwestią istotną w relacjach Lud Boży – posługa pastoralna jest współodpowiedzialność. Interesujący jest wywód P. Gherriego na temat *sacra potestas* i jej celów (m.in. w świetle nauki Vaticanum II i obowiązującego KPK).

Rozdział VI: *Il diritto amministrativo canonico* (Kanoniczne prawo administracyjne) to jednostka redakcyjna, w której Autor omawia pojęcie ogólne prawa administracyjnego i jego początki (XIX wiek), zwracając uwagę, że jest to stosunkowo nowa gałąź prawa (nie tylko w Kościele). Dużo uwagi poświęca pojęciu prawa administracyjnego w prawie kanonicznym, upowszechnionemu dopiero od połowy lat sześćdziesiątych XX wieku. Czytelnik zapoznaje się z prawem administracyjnym w pracach kodyfikacyjnych po Vaticanum II oraz obecnym w doktrynie kanonistycznej i w dydaktyce uniwersyteckiej.

Szczególną uwagę przyciąga segment poświęcony pojęciu kanonicznemu „administracja” (przedstawia się tu różne zapatrywania). Autor podziela opinię, opartą na terminologii KPK z 1983 roku, w myśl której przymiotnik „administracyjny” nie jest zbieżny z przymiotnikiem „wykonawczy” (oznacza całą władzę wykonawczą), lecz stanowi jedynie bardziej formalny aspekt władzy wykonawczej związany z konkretnym sposobem skutecznego użytku instrumentów techniczno-prawnych porządku kanonicznego, nie

obejmuje więc szerokich przestrzeni sprawowania władzy wykonawczej rządu. Należy zauważyć, podkreśla Gherri, że w takiej właśnie optyce w prawie kanonicznym XX stulecia termin „administracyjny” używany był wyłącznie na oznaczenie procedur pozasądowych, w których działa się na drodze władzy wykonawczej a nie sądowej („proces administracyjny”, „rekurs administracyjny”, itp.). Za F. J. Urrutią Autor uznaje, że całe prawo pozytywne kościelne (nie tylko kodeksowe), które reguluje funkcję rządu Kościołem, jest w istocie prawem administracyjnym, mimo że nie jest czymś niemożliwym w Kościele mówić o „prawie administracyjnym publicznym”, jak to się mówi zazwyczaj w odniesieniu do norm własnych „publicznej administracji” państw w stosunku do organów i bytów (centralnych lub lokalnych), które stanowią tę samą strukturę i funkcjonalność państwa-organu. Należy więc w obszarze kanonicznym zdecydowanie czynić rozróżnienie między „administracją-podmiotem/organem/aparatem” (w państwie) i „administracją-działalnością” kościelną. Właśnie „administracja-działanie” kościelne może być określone jako korzystanie ze strony kompetentnej hierarchii z narzędzi rzeczywistych (naturalnych i nadprzyrodzonych) i osobowych, z pomocą których Kościół działa w porządku związanym z osiągnięciem swoich celów i zgodnie z zasadami konstytucyjnymi i doktrynalnymi, które go warunkują. Autor zatrzymując się z kolei nad kanonicznym prawem administracyjnym, wskazując na jego naturę.

W odrębnym, ostatnim segmencie rozdziału dyskurs Gherriego ma za przedmiot studium kanonicznego prawa administracyjnego (kanoniczne prawo administracyjne jako sprawiedliwość w Kościele i obrona wiernego; kanoniczne prawo administracyjne jako teoria aktu administracyjnego; Kuria Rzymska: kanoniczne prawo administracyjne jako „słuszna procedura”; kanoniczne prawo administracyjne jako skuteczność kościelnej działalności prawnej).

W rozdziale VII: *Specificità del diritto amministrativo canonico* (Specyfika kanonicznego prawa administracyjnego) Autor sygnalizuje najpierw nieporównywalność kościelnego prawa administracyjnego z innymi systemami tej gałęzi prawa, następnie omawia podmiotowości prawne kanoniczne (Kościoła, kościelnych osób prawnych i ich administratorów) oraz ich działania wskazując (interesująco) na różnice w stosunku do podmiotowości w państwach. Zainteresowanie budzą refleksje na temat urzędów kościelnych i pełniących je osób, w którym to fragmencie Gherri ukazuje różnice w stosunku do urzędów publicznej administracji państwowej. Czytelnik ma także możliwość zapoznania się z nowym wzorem kościelnego prawa

administracyjnego, a także dostrzec kościelny porządek prawny administracyjny jako porządek złożony.

W pracy zabrakło zakończenia, w którym podsumowano by całość obszernego studium.

W podsumowaniu należy powiedzieć, że książka wybitnego kanonisty Paolo Gherri jest rzetelnym i pogłębionym teologicznie studium poświęconym tak podstawom kościelnego prawa administracyjnego, jak i jego naturze, charakterowi, zadaniom oraz miejscu w systemie prawa kanonicznego. Odrębnym wątkiem jest jasne wskazywanie odrębności wymienionej gałęzi *iuris canonici* w stosunku do prawa administracyjnego w porządku prawnym państwowym. Dyskurs Autora, gruntownie osadzony w teologii soborowej, szeroko nawiązujący do piśmiennictwa, pozwala czytelnikowi pełniej zrozumieć genezę, profil i rolę prawa administracyjnego w Kościele.

ks. Wojciech Góralski

Jan Dohnalik, *Il precetto pasquale. La normativa attuale sulla Comunione e la confessione annuale (cann. 920 e 989) alla luce della tradizione canonica*, Roma 2015, s. 478.

Przez wiele lat spowiedź i Komunia wielkanocna stanowiły jedną z podstawowych katolickich praktyk religijnych. Roczny rytm wyznaczał minimum życia sakramentalnego wiernych, którzy przychodzili aby w bliskości świąt Wielkiej Nocy wyspowiadać się i przyjąć Komunię Świętą. W nowszych czasach przykazanie corocznej spowiedzi i Komunii stało się w wielu krajach o tradycji chrześcijańskiej niedoceniane albo po prostu zapomniane. Sobór Watykański II, przy całym swoim duszpasterskim podejściu, nie uwzględnił w swoich dokumentach spowiedzi i Komunii wielkanocnej. Także w posoborowej literaturze kanonicznej na temat tego podwójnego obowiązku, niegdyś bardzo szeroko dyskutowanego, znajdujemy niewiele.

Celem recenzowanej monografii, było wypełnienie tej luki we współczesnej kanonistyce poprzez pogłębione studium historyczno-prawne, zatytułowane: «*Il precetto pasquale. La normativa sulla Comunione e la confessione annuale (cann. 920 e 989) alla luce della tradizione canonica*». Kluczowym pojęciem tego studium jest przykazanie kościelne, mówiące